

מה יכולים הסטרייטים ללמוד מהמאבק ההומואי לשוויון

אין אף חלק אחר באוכלוסייה שנופל טרף לאפליה דכאנית ומסיתה כמו זו המופנית לגברים. הגיע הזמן שגם הסטרייטים המדוכאים יאבקו למען זכויותיהם

גבריאל בוקובזה, איור: מרינה גרצ'אניק | 15.11.2017 | 06:00

ב-1936 נרצח באכזריות המשורר פדריקו גרסיה לורקה על-ידי פלוגת מוות של הכוחות הפשיסטיים בספרד. שנים לאחר מכן, העיד אחד מרוצחיו שהוא "ירה שני כדורים לתחת שלו בגלל שהוא הומו". במשך עשורים רבים הובלט ההרג כאקט פוליטי, ואילו החלק הקשור להומוסקסואליות נדחק הצדה. רק בשנים האחרונות, לאור מחקר מתקדם ואווירה ציבורית מעט פחות הומופובית, השתררה ההסכמה כי המניע המרכזי לרצח היה נטייתו המינית של לורקה. כל שיח על דיכוי של גברים נתקל תמיד בהתנגדות, ולעתים אף בזעם קדוש. הנראטיב החברתי השגור טוען שגברים הם מדכאים; שהם היו כאלה מאז ומעולם. לאחרונה האשמה מופנית כלפי התנהגות מטרידנית מינית. בעבר היא הופנתה לפערי שכר, או עסקה באלימות. בכל פעם המיקוד הוא אחר, אך המכנה המשותף הוא האשמה גורפת ועקבית של גברים ושל גבריות. למעשה, יש זירות רבות שבהן דווקא הגברים הם אלה שעוברים דיכוי והדרה, אך הצנזורה החברתית אוסרת לדבר עליהן. הדבר תמוה, שכן המאבק על הכרה בסבל גברי עוסק, בדומה לפמיניזם או לכל תנועת שחרור אחרת, בהתנגדות לדיכוי הקשור למאפייני רקע של היחיד, ובחתימה לצדק לכל. לאחרונה כתבה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, עו"ד דינה זילבר, כי "בישראל לא קיימת תופעה של הדרת גברים מהמרחב הציבורי, הפליה של גברים במשאבים ציבוריים או בקבלת שירותים". אשרי המאמינה. אבל האם, למרות ההשתקה הרחבה הקיימת בנושא, ניתן להצביע על מקום שבו גברים עוברים דיכוי כה ברור, שגם חוקרת מגדר חמורת סבר, או יועצת מכובדת, תתקשה להתכחש לו?

אכן, יש מקום כזה: חדר המיטות. לאורך ההיסטוריה ובמרבית התרבויות והחברות גברים שחרגו מהגדרה מינית קונבנציונלית הוקעו והותקפו ללא רחם. פדריקו גרסיה לורקה לא היה הראשון ששילם על מיניות גאה בחייו, ולצערנו, הוא גם לא יהיה האחרון. במשך דורות נחשב סקס בין גברים למעשה לא מוסרי ולא חוקי. אמנם היו גם מקרים שבהם היו מקובלים יחסים הומוסקסואליים, כמו בתרבות היוונית העתיקה, אך תולדות המיניות הגברית מלאות בסיפורי רדיפה ודחייה. יתרה מזו, מיניות הומואית נחשבה כתכונה המכתימה את מכלול גבריותו של האדם. גם בחברה ליברלית ופרוגרסיבית יש מעט קללות שבכוחן להעליב נער מתבגר, או גבר באופן כללי, יותר מאשר הכינוי "הומו". אפילו בימינו לא מעט גברים נשארים בארון, אך ורק בגלל הפחד.

להוקעה החברתית הזאת היו השלכות חמורות על חייהם של הומואים. זכויות בסיסיות כמו מימוש חופשי של אהבה וקשר, לגיטימציה להורות או מיסוד הזוגיות ניטלו מהם. במשך שנים נחשבה הומוסקסואליות להפרעה נפשית לכל דבר. בשנת 1973 האגודה האמריקאית לפסיכיאטריה (APA) ערכה הצבעה בקרב חברה בשאלה אם הם מאמינים שהומוסקסואליות היא פסיכופתולוגיה. 5,854 פסיכיאטרים חשבו שלא, אך 3,810 מעמיתיהם האמינו שכן. כתוצאה מההצבעה הוחלט אמנם להוציא את הומוסקסואליות באופן רשמי ממדריך הפרעות הנפש, ה-DSM, אך להחליפה ב"הפרעה בנטייה המינית", שתאפיין מתמודדים הנמצאים ב"קונפליקט עם בחירתם המינית". רק ב-1987

הוגלתה ההומוסקסואליות סופית ממדריך האבחנות הפסיכיאטרי, ולא שבה לשם. שנה אחר כך בוטל בישראל החוק האוסר על משכב זכר.

דיכוי הנטייה המינית הגאה תמיד כוון בעוצמת רבה יותר נגד גברים. אמנם נשים שאינן סטרייטיות חוו דחייה חברתית ורדיפה, אולם לעולם לא באותה מידה. כבר בתנ"ך לא שמור להן גזר דין מוות מקביל: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת זָכָר מִשְׁכַּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה עָשָׂו שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמְתוּ דְמֵיהֶם בָּם" (ויקרא, כ', י"ג).

הדיכוי והרדיפה לא נבעו רק מהתפיסה שלפיה הנטייה המינית נחשבה חריגה או לא טבעית, או מתירוצים שאין בהם ממש כמו חשיבות הילודה והפריון — שהרי גברים יכולים להביא ילדים בנפרד ממימוש תשוקתם לגברים. הם נבעו מכך שמדובר היה בגברים שבחרו באורח חיים מיני שונה מהנורמה המוכתבת לגבריות. ויש לדעת: החברה אינה מגלה רחמים או חמלה כלפי גבר שלא מציית להוראות בנוגע לגבריותו.

מאז שהתעצבו תפקידי המגדר הראשונים בראשית תולדות האנושות, נדרשו גברים לממש את זהותם המגדרית בדרכים ברורות וחדגוניות. חריגות לא הורשו, וכמעט תמיד נתקלו בתגובה אלימה. היחס הנוקשה למיניות גברית גאה, שהיום מקובל להכיר בו, הוא דוגמה ברורה לכוחו המצמית של דיכוי גברים. מעבר לכך, הוא מאפשר פתח הצצה לבחינת כוחות דכאניים אחרים בחייהם של גברים, וכפי שנראה בהמשך באופן חשוב ביותר — גם ליכולת של גברים לשנות את מצבם.

פער החמלה

אם מעזים להתבונן, רואים שגברים חווים דיכוי מגדרי כמעט בכל זירה אפשרית — למשל בחיי המשפחה, ובתפקידם כאבות. הגברים הודרו משום שהיו חייבים לפעול בעולם כדי לספק פרנסה וביטחון למשפחתם. המחיר היה הרחקה בלתי־נמנעת מתפקיד הורי מעורב, והוא הועצם ככל שהפכה התרבות למודרנית ותעשייתית יותר. בחברה הלקטית, כל בני השבט שהו יחד באותו מרחב כמעט כל הזמן; בחברה החקלאית, הזמן המשותף הצטמצם מאוד; ובחברה המתועשת, הגברים — ולאחרונה יותר ויותר נשים — לא נמצאים בקירבת ילדיהם במשך מרבית שעות היממה. במשפחה, כמו במיניות: אם הגבר מילא את תפקידו — כלומר סיפק כסף, ויתר על תפקיד הורי מעורב ומילא פיו מים — הסדר נשמר. במצבים של גירושים ופרידה, או כאשר הגבר מעוניין להיות אב מעורב בתוך מערכת היחסים — הוא ייתקל בחומות הבצורות והתוקפניות של הנורמה. הומואים יפגעו כפליים. המערכת תערים עליהם קשיים אינספור כדי למנוע מהם להפוך להורים.

במצבי קונפליקט זוגי יושת על הגבר מערך חקיקה ונהלים דרקוני, שבו ידו תהיה על התחתונה בכל הקשור לילדיו. הוא יצטרך להוכיח לבית המשפט שהוא אב טוב ומסור, ושזה לגיטימי לאפשר לו להיות מעורב. מהאשה לא יעלה על הדעת לדרוש הוכחות דומות. בישראל תבטיח חזקת הגיל הרך שברירת המחדל, ברוב המוחלט של המקרים, תעניק לאם את זכות הגידול של הילדים, ללא קשר לכישורי ההורות שלה או לרצונותיו ויכולותיו של האב. הגבר יאלץ לשלם כספי מזונות גבוהים, גם במקרים שבהם הילדים נמצאים איתו פרק זמן זהה, או כאשר האשה משתכרת יותר ממנו, ואף במקרים שבהם הוא נידון לעוני כתוצאה מכך. כל זאת, בניגוד לעקרונות הצדק והשוויון שמערכת החוק אמורה להיות נאמנה להם. הפסיקה האחרונה של בית המשפט העליון ריככה מעט את הכלל הזה, וכך גם פועלם העצמאי הנאור של שופטים אחדים בבתי הדין, אולם אלה הם מתי מעט.

לעתים המצב יהיה חמור אף יותר: הגבר עשוי לקבל צווים המורים לו לפגוש את ילדיו במרכזי קשר לשעות ספורות, ותחת השגחה, או כאלה המונעים לחלוטין פגישה שלו איתם — על פי החלטות של פקידות סעד, שוטרים ושופטים. אין מדובר על הרחקת אבות מסוכנים — ששיעורם אף נמוך משיעורן של אמהות פתולוגיות — אלא על הדרך שבה מתנהלת המערכת הרגילה ביום־יום. טיעוניו של הגבר בזירות אלה יפלו לעתים קרובות על אוזניים ערלות ויעמדו בספק, בעוד טיעוני האשה ודרישותיה יתקבלו פעמים רבות גם ללא ראיות. ישנם מקרים רבים, שוברי לב, של גברים שהורחקו מילדיהם או שנדרשו לשלם סכומים שדירדרו אותם לחיי עוני — על סמך טענות שקר ותלונות שווא, בלי שאיש

נזעק לעזרתם. אין אף פלח אחר באוכלוסייה שנפול טרף לחקיקה ופסיקה דכאניות, מפלות ובעייתיות כל כך. אין אף חלק באוכלוסייה שבעת קונפליקט הורי נמצא בסיכון ממשי לאבד את הקשר עם ילדיו, ללא הצדקה כלשהי, בגיבוי החוק.

גם כאשר הקשיים בקשר אינם הבעיה, עצם הרצון של הגבר להיות אב מעורב ייתקל בצורך לקבל אישור מהאם. לעתים האישור יתקבל ולעתים לא, אך הדומיננטיות תהיה בידיה. אל לו לצפות לשוויון במקומות אלה — מכס המשפט ועד חיק המשפחה — שכן מובטח לו מקום משני ומחלש בלבד. כתוצאה מכך גברים נפגעים קשות, לעתים עד הידרדרות נפשית, חוסר תפקוד בעבודה ופיטורים, קריסה כלכלית, מפח נפש ודיכאון. על פי נתוני משרד הבריאות, בין 70 ל-80 גברים בשנה שולחים יד בנפשם על רקע סכסוכי גירושים קשים או הרחקה מילדיהם. לסבלם של כל אלה אין שומע, לנוכח מה שפרופ' ג'אניס פיאמנגו מאוניברסיטת אוטווה בקנדה כינתה "פער החמלה": קרי, הרגישות השונה לסבל של נשים ונערות, ביחס לסבל של גברים ונערים. בכל אחד מהמקרים הללו, אם היינו מציבים אשה במשוואה במקום גבר, איש לא היה שותק וכוחות אדירים היו מופעלים כדי לתקן את העוול. לא כך ביחס לגברים.

לצד הגברים סובלים גם הילדים. על אף שהמערכת מצדיקה את פעולותיה בכך שהיחס הנוקשה לגברים ננקט למען טובת הקטין, האמת אינה עולה בקנה אחד עם הטענה הזאת. הפגיעה המערכתית הגורפת באבות מערערת את המרקם המשפחתי ואת הקשר שלהם עם ילדיהם. עשרות אלפי ילדים בישראל גדלים עם אב לא־מעורב — לא בגלל בחירה שעשה האב, אלא בגלל ניכור שיצרה המערכת. המחקר הראה זה מכבר את ההשפעה השלילית מאוד שיש לתוצאה זו על הרווחה הפסיכו־חברתית של הילדים.

לעתים מופיע הטיעון שתפקידה הטבעי של האשה הוא להיות אמא, ושהיא טובה יותר כהורה, ולכן הקדימות בהורות שייכת לה. זהו טיעון מהותני וארכאי, שאינו נסמך במחקר. ראשית, מחקרים רבים הראו בשנים האחרונות שהגבר עובר שינויים הורמונליים לקראת הלידה ואחריה, כלומר שהטבע מכין גם אותו לתפקיד. שנית, לכל אם לוקח זמן ללמוד את תפקיד האמהות ולהכיר את תינוקה. כאשר היא מצליחה בכך הדבר קשור לזמן שהיא מבלה עם התינוק בחודשי חייו הראשונים, ולא לתכונה קסומה שניחנה בה. אמהות רבות מעידות על משך הזמן שחלף עד שנכנסו לתפקיד האמהות לאחר הלידה, ולעתים רק לאחר כמה לידות. שלישית, כפי שלימד הפסיכואנליטיקן הבריטי דונלד ויניקוט, יש אמהות שטובות בדבר־מה אחד, אך גרועות בתכונות אמהיות אחרות. כלומר, גם האמהות אינה כליל השלמות ההורית, למרות שרובנו היינו רוצים להתמוסס אל תוך מיתוס אמהות טוטלי.

הטיעון שלפיו לאשה יש עליונות בתפקוד ההורי הוא פשוט הרציונליזציה שאנו נוקטים כדי להצדיק את המבנה הקיים. ההריון הוא אכן תקופה קריטית בקשר, והלידה היא אירוע מכונן, אבל השפעותיהם אינן נמשכות לנצח ואינן משביחות את תפקודה של האשה כאמא, או מבטלות את תפקידו של האב. בוודאי שאי אפשר להשתית מערכת שלמה שמעדיפה הורה אחד על פני הורה אחר על סמך הריון ולידה. בתרבויות עתיקות נתנו עדיפות לאב, משום שהזרע יוצא ממנו והוא שמפיח חיים בעולם. אין זה צודק באותה מידה להעדיף אמהות על פני אבות על סמך יסוד ביולוגי. שוויון ודיאלוג הם מה שהחברה המודרנית מחפשת, לא היררכיה. ישנם אמנם גברים לא מעטים שמוצאים שנוח להטיל על האם את התפקיד ההורי התובעני, וכך לחמוק ממנו באלגנטיות, אבל לרובם אין באמת בחירה. לו קיבלו לגיטימציה, כלים והזדמנות, הם היו בוודאי הופכים להורים טובים דיים, בדיוק כמו האמהות.

קורבנות שקטים

אתר נוסף שבו עוברים גברים דיכוי הוא הגוף. גופם של גברים מיועד לעבודה ולמלחמה. אם בתוקף תפקידם הם נפצעים או מתים זה נתפס כדבר טבעי, מתבקש אפילו. פועלים הנופלים אל מותם, נמחצים, נדרסים או נפגעים מכלי עבודה מופיעים רק בשולי הכותרות. 95% מנפגעי תאונות העבודה הם גברים, אבל איש אינו מדבר על כך שמדובר במוות מגדרי, או על ההסללה המקצועית שגברים

עוברים בדרך לעבודות אלו. גם מותם של גברים במלחמה מתקבל ללא מחאה אמיתית, אף שהוא מעורר פאתוס רב יותר עקב החיבור שלו לנראטיב הלאומי. כל חברה מאמצת מנהגי אבלות שונים — צפירת יום הזיכרון, קולו הקודר של קריין החדשות או שירי עצב ונהי — כדי להביע את כאבה, אולם למעשה, מות הלוחמים נשמע לנו נורמלי, ומעט פעולות נעשות כדי להפסיקו. לו היו נהרגות לוחמות באותה תדירות, העולם כבר היה מתהפך על פיו.

את הקלות שבה אנו מקבלים את מותם של גברים אפשר להמחיש בדרך עקיפה באופן שבו אנו מתייחסים למותן של דמויות גבריות על המרקע. חשבו על סרטיו של קוונטין טרנטינו, או על סדרות כגון "הסופרנוס" ו"משחקי הכס". גברים מומתים ביצירות אלה על בסיס קבוע, במספרים אדירים, ובכל דרך זוועתית שניתן לדמיין. ב"משחקי הכס" נרצחו בשש עונות מעל 5,000 גברים, לעומת כמה עשרות נשים. הסדרה כוללת סצנות של רצח תינוקות זכרים, רצח נערים וכן שחיטה, עריפת ראשים, הוצאת קרביים ועוד מגוון סוגי מוות נוראיים, כמעט כולם של גברים. היא מציגה התעללויות, עינויים, קיטום איברי מין ושאר זוועות — רובם ככולם מיוחסים לגברים. במספר סצנות חסים על חייהן של נשים כי הן נשים, אך לעולם לא חסים על גברים, נערים ותינוקות זכרים. אפשר לדמיין את קול המחאה שהיה נשמע לו היו מוצגים מקרים דומים ובמספרים דומים של רצח והתעללות בנשים. הסדרה היתה מוקעת כשונאת נשים וקרוב לוודאי שהיתה נאסרת לשידור במקומות רבים. נשים דווקא מותקפות בסדרה על בסיס מיני, וללא הרף — נושא שמעורר כעס מוצדק, אך מחדד עוד יותר את היחס האדיש של הצופה המביט בגברים המתים.

המדיום הוא המסר, והוא מהווה הד למציאות. הדיון ברצח נשים במציאות תופס כותרות ומוביל לפעולות מחאה, הקצאות תקציב ושינויי חקיקה, וטוב שכך. אין חולק שיש למצוא דרכים למיגור תופעה מזעזעת זו. לעומת זאת, רצח גברים — המהווה מעל 80% מסך מקרי הרצח בחברה — לא זוכה לכותרות, חקיקה או תקצוב מיוחד. כך גם לגבי אלימות נגד גברים. גברים הם הקורבנות העיקריים של פשעים אלימים הכוללים שוד מזוין, פציעה פיזית ורצח. אולם החברה לא שועה לכך, כאילו אין בדבר חשיבות.

האבסורד הוא שמשום שהנראטיב החברתי רואה בגבר את התוקפן, במצבים שבהם הוא עצמו קורבן לאלימות הוא עשוי למצוא את עצמו מואשם ומוענש. חוקרים בתחום אלימות במשפחה יודעים היטב כמה קל לטפול על גבר אישום שווא של אלימות במשפחה, שכן במקרים אלה עצם האישום יחייב טיפול משטרתי נוקב, ללא קשר לעוצמת הראיות או אף לקיומן. לעיוות התודעתי הזה יש השלכות מרחיקות לכת, והוא משפיע על עובדי רווחה האמונים על פתיחה וסגירה של תיקים, על מטפלים הנדרשים להבנה ואמפתיה לנזקקים, על שוטרים בחדרי חקירות, על שופטים בכס המשפט ועל המחוקק. בחלק לא מבוטל מהמקרים שבהם גברים התלוננו על אלימות במשפחה שהופנתה נגדם, היו הם אלה שנעצרו. במצבים שבהם אשה תוקפת, פוגעת ואף רוצחת גבר, היא תקבל הנחה משמעותית בכתב האישום מטעם הפרקליטות או בפסיקת השופט, בשל היותה אשה או אם. גבר שיצפה להנחה שיפוטית בשל היותו גבר או אב יהפוך לבדיחה עצובה.

התעוררות נחוצה

לנוכח רמות הדיכוי של גברים וההשתקה הקיימת בנושא, יש משהו מעורר השראה וכמעט פלאי בשינוי שעברה הקהילה ההומואית בארץ ובעולם המערבי. בדור האחרון הצליחו חברי הקהילה הלהט"בית להביא לדה-פולוגיזציה ודה-קרימינליזציה של נטייתם המינית. בהקשר הספציפי של גברים, הצליח המאבק למרוד במוסכמות ובחוקים של מוסדות שמרניים וחזקים שהופעלו נגד גברים — הפסיכיאטריה, הפסיכולוגיה, הרפואה, הקרימינולוגיה והמשפט. ישראל אמנם סובלת עדיין מהומופוביה, לעתים אלימה, אולם מעמד החברתי של גברים גאים השתנה בה באופן דרמטי. המהפכה נגד הפן המיני של דיכוי הגברים התרחשה ללא שימוש באלימות, למרות שהומואים ולהט"בים אחרים היו קורבנות לתוקפנות פעמים רבות. אף על פי כן, הם לא נגררו כמעט אף פעם

לפעולות-נגד אלימות, בוודאי שלא כקבוצה; הם מיקדו את מחאתם בבתי המשפט, בהפגנות, בתקשורת ובאמנות, ונתנו ביטוי פומבי לעמדותיהם, לסיפוריהם ולסבלם. על אף שזכויות רבות עוד נמנעות מהם, ושמאבקם לצדק ושוויון נמשך, נדמה שהם קצרו הצלחות מרשימות. האמונה בצדקת הדרך, ההרגשה שאי אפשר לשאת עוד את העוול, הסולידריות התקיפה, המוכנות לשלם מחיר אישי, השימוש באינטליגנציה רגשית והמאבק הלא-אלים הולידו עידן חדש ביחס למיניות גברית. גברים סטרייטים יכולים ללמוד שיעור חשוב מהמאבק הגאה. ראשית, האומץ והמוכנות להכיר בכך שיש זירות רבות שבהן הם כגברים עוברים דיכוי והם מוחלשים. לא פשוט לגבר להכיר בכך שקל לפגוע בו, לנצל אותו ולעתים אף להרוג אותו בשל מאפיין של גבריותו. שנית, היציאה הפומבית נגד נראטיבים חברתיים מפלים ונקיטת פעולות נגד. ההומואים נתקלו בסיפורי בדים כוזבים ופוגעניים רבים, והם יצאו למאבק חסר פשרות נגדם. גברים גאים רבים יצאו למאבק משפטי מתיש ויקר, או שחסכו כסף במשך שנים — במטרה להצליח להביא ילדים לעולם, למורת רוחו של הממסד השמרן. שלישית, הסולידריות החברתית שמאפיינת את המאבק הלהט"בי, כמו גם הפמיניסטי, היא אבן יסוד ששינוי במעמדם החברתי של גברים לא יצלח בלעדיה. במקביל יצרה הקהילה הגאה עולם משלה, עם שפה, לבוש וקודים חברתיים ייחודיים, שאינם זקוקים לאישורה של החברה הכללית. לבסוף, סטרייטים יכולים ללמוד מהומואים איך להיאבק למען מטרה צודקת ללא שימוש באלימות. באחד משיריו כתב לורקה: "כְּמָה אֲנִי אוֹהֵב אוֹתְךָ אֶף-פְּעַם לֹא תִדְעֵ/ כִּי בִי אֶתָּה יִשָּׁן עֵכָשׁוּ וּבִי אֶתָּה הַדוֹף/ שְׁטוּף בְּדַמְעוֹתַי אֲנִי נוֹצֵר אוֹתְךָ, רְדוּף/ קוֹלוֹת חוֹדְרֵי-קֶרְבִּים הַחוֹתְכִים בִּי כְּפִלְדָּה" ("האהוב ישן בחזה המשורר", מספרדית: דורי מנור). הביוגרף של לורקה, איאן גיבסון, חזר וקרא את כל שירי המשורר לאחר שפיצח את חידת הירצחו. הוא כתב: "גיליתי אהבה גאה מעונה, מיוסרת. אלה שהתכחשו להומואיות של לורקה חייבים כעת לשתוק, או לפחות להכיר בדעות הקדומות שלהם. יש תחושת הקלה, לאחר עשורים רבים כל כך של איפול ושתיקה, לחשוף את האמת". לטעמי, הגיעה העת שגברים סטרייטים יבינו שגם הם חיים תחת כוחות של איפול, סילוף והשתקה, באופן שאינו שונה מהותית ממצבם של אחיהם ההומואים. החברה בשלה כיום לאפשר להם להתעמת באומץ עם האמת המגדרית של חייהם, ולשנות אותה לפי צרכיהם, בדיוק כפי שנשים ולהט"בים עושים במשך שנים. יש היגיון בכך שהם האחרונים להתעורר, בשל הדיכוי העצום שהושת עליהם. אבל כעת הגיע הזמן לפעול, ללא מורא ופחד.
